

Голова Національного банку України Яків Смолій про політичне втручання

Видання Central Banking зустрілося з Яковом Смолієм 13 березня в Лондоні перед тим, як він, як Голова, отримав нагороду Central Banking Awards 2019 року від імені Національного банку України.

«Політично впливові люди в Україні досі намагаються заблокувати економічні реформи, але проблему допомагає вирішити прозорість,» - стверджує Голова Національного банку України.

Ви стали виконувачем обов'язків Голови в травні 2017 року, але Верховна Рада призначила вас на постійну посаду лише в березні 2018 року. Чим зумовлена така затримка?

Щоб попередній Голова міг скласти повноваження, а новий вступити на посаду, необхідно було виконати певні бюрократичні процедури, пов'язані з українським законодавством. Процедур мав дотриматися не тільки парламент, але і президент під час подання кандидатури. Тому необхідні кроки зайняли певний час.

Чи спричинило це якесь розчарування? Чи є якісь плани змінити систему?

Наявність виконувача обов'язків Голови протягом тривалого періоду скоріше не дуже добре вплинуло на саму установу, аніж представляло проблему для якоїсь конкретної особи. Коли я був виконувачем обов'язків Голови, в пресі з'являлося багато чуток про можливих кандидатів на цю посаду. Їх активно обговорювали, але це не вплинуло на роботу центрального банку. Коли мене запитували, я відповідав, що не маю ніякого бажання стати головою. Але пропрацювавши виконувачем обов'язків протягом року, я відчув впевненість, що зможу виконувати роль голови.

«Реформи – це безперервний процес»

За останні п'ять років Національний банк України провів великі реформи фінансового сектору країни. Ви можете тепер сказати, що більше ніяких значних змін не потрібно? Чи все ж таки ще залишилися важливі завдання, які необхідно виконати?

Реформи фінансового сектору можуть не вичерпатися ніколи. Щодня з'являються нові виклики, і регулятор має виважено до них підходити. Минулого року ми представили стратегію, яка визначає сім цілей для НБУ на найближчі роки. До них належать не тільки щоденні функції, такі як забезпечення цінової стабільності, але також відновлення кредитування після реформи фінансового сектору та розвиток фінансової інклюзії. Деякі наші зусилля пов'язані з регуляторним наглядом за небанківськими фінансовими установами.

Одна із основних цілей стратегії - вільний рух капіталу, а в ширшому сенсі - лібералізація капіталу в Україні. Це ми робимо зараз. Закон «Про валюту і валютні операції», прийнятий українським парламентом, дозволив НБУ розробити нову систему валютного регулювання та запровадити близько 30 послаблень у лютому. Захист прав споживачів також важлива сфера, якій ми приділяємо увагу.

Зліва направо: Яків Смолій та Ден Харді з Central Banking

Було декілька резонансних справ, коли політично впливові люди в Україні чинили тиск на законотворців, щоб перешкоджати реалізації фінансових та економічних реформ. НБУ і досі зазнає такого тиску?

Коли ми розпочали реформи банківського сектору в 2014 році, ми зіткнулися з протидією - як прямою, так і опосередкованою, через засоби масової інформації - з боку багатьох акціонерів банків, які мають потужні політичні зв'язки. Вони намагалися тиснути на нас. Ми подолали цей тиск завдяки нашій стратегії комунікацій. Ми стали більш прозорими і навчилися краще публічно висловлювати свою позицію і відстоювати її. Так ми захистили себе.

Щойно стаєш відкритим, уже дуже складно знову повернутися до закритого режиму, тому ми наполегливо рухаємося до ще більшої прозорості. Наприклад, ми публікуємо результати стрес-тестувань та інформацію про застосовані нами санкції. У реалізації своєї політики ми діємо проактивно і відкрито.

Чи вам все ще намагаються завадити реформувати фінансовий сектор?

Щиро кажучи, так. Запровадження запланованих реформ зараз відбувається повільніше, адже нам потрібно прийняти законопроекти. А це сфера відповідальності українського парламенту. Цим законам чинять супротив зацікавлені особи, які прагнуть спинити реформи, адже вони безпосередньо зачіпають їхні інтереси. З іншого боку, парламент підтримав нас щодо старту деяких інших реформ. Наприклад, у 2018 році народні депутати проголосували за п'ять рекомендованих нами законів. Ці закони забезпечили захисту прав кредиторів, розширеного оцінювання ризиків кредитування та корпоративного управління, а також функціонування фінансового сектору загалом.

На сьогодні на розгляді парламенту знаходяться два законопроекти, які були подані ще у 2015 році. Один з них – законопроект, який передбачає ліквідацію Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та поділ її функцій між Національним банком та Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Інший закон надасть центральному банку повноваження для забезпечення ефективного захисту прав споживачів фінансових послуг. На нашу думку, ці два закони є дуже важливими для належного функціонування фінансового сектору. Однак, вони знаходяться на розгляді парламенту з 2015 року та досі не були проголосовані в другому читанні, а це необхідно для набрання чинності. Це основні пріоритети НБУ. Ці законопроекти залишаються у підвішеному стані майже чотири роки.

На розгляді народних обранців є й інші законопроекти, що потроху просуваються без таких значних затримок. Є також проекти законів, які ще не були подані до парламенту. Наприклад, законопроект про організацію інфраструктури для торгівлі активами на вторинному ринку, який, на нашу думку, ляже в основу майбутнього законодавства щодо непрацюючих кредитів. Ми вважаємо, що розгляд цих законопроектів просувається досить повільно, але все ж таки в рамках нормального процесу – на відміну від двох важливих законопроектів, які я згадавав раніше, які по суті застрягли.

Співпраця з МВФ є «наріжним каменем» для української економіки

За останні роки директор-розпорядник Міжнародного валютного фонду Крістін Лагард кілька разів висловлювалася на підтримку реформ в українській економіці. Наскільки важливою є підтримка МВФ для НБУ?

Ми багато разів наголошували, що співпраця з МВФ є наріжним каменем для економіки України в найближчі роки. У ці роки Україна повинна виплатити МВФ велику частину боргу, що буде дуже важливою подією. Підтримка МВФ також дуже важлива для нас у цей рік подвійних виборів. [Вибори президента розпочалися у березні та продовжаться у квітні цього року, а парламентські вибори мають відбутися ближче до кінця року.]

Зліва направо: Головний редактор Central Banking Крістофер Джеффері та Яків Смолій

Співпраця з МВФ також має велике значення, адже вона заохочує іноземних інвесторів «відкривати свої гаманці». Підтримка фонду є потужним сигналом як для міжнародних інвесторів, так і для інших закордонних партнерів, таких як Європейський Союз. У НБУ є внутрішні та зовнішні партнери. МВФ є дуже важливим зовнішнім партнером для нас.

У березні 2018 року Ви казали, що дуже розчаровані неспроможністю законотворців покращити управління в державних банках. Чи щось змінилося?

Дійсно, я так казав. Але в липні 2018 року парламент прийняв необхідні зміни до законодавства, що дало змогу покращити управління в державних банках. Це уможливило створення в державних банках наглядових рад. Цей процес триває, але частина органів вже призначила своїх членів у ради, так само вже визначені представники комітету, який призначатиме незалежних членів ради. Це також є частиною наших домовленостей з МВФ. Ми маємо надію, що це сприятиме кращому управлінню в державних банках.

Які пріоритети Національний банк планує визначити для наступного раунду стрес-тестування банків?

Аналогічно до стрес-тестів у 2018 році, цього року стрес-тестування буде ризик-орієнтованим. Ми тестуємо два сценарії – базовий і несприятливий. Останній містить фактори, які, на наш погляд, здатні спричинити найбільші ризики. Припущення цього сценарію ґрунтуються на даних попередніх криз та є цілісними з погляду макроекономічних взаємозв'язків. Несприятливий сценарій передбачає реалізацію, перш за все, кредитного, а також процентного й валютного ризиків. Однак, результати стрес-тестів за несприятливим сценарієм не є нашим прогнозом для банківського сектору. Їх слід розуміти як симуляцію можливих наслідків кризи.

Свою оцінку ризиків ми повідомимо банкам чітко і вчасно, а наші нормативно-правові акти не стануть для них сюрпризом

Цього року ми також будемо приділяти багато уваги ризикам, пов'язаним із швидким зростанням споживчого кредитування. За останні два роки воно суттєво росло. Сьогодні ризики не є значними, але якщо банки будуть недооцінювати кредитні ризики та послаблять стандарти кредитування на майбутнє, це зробить фінансову систему більш вразливою до шоків. Тому цього року в своїх стрес-тестуваннях ми також будемо зосереджуватися на портфелі споживчих кредитів. Якщо ми зрозуміємо, що ризики почали накопичуватися, ми можемо, наприклад, зобов'язати банки збільшити пруденційні резерви або збільшити розмір капіталу, щоб створити запас міцності на

випадок дефолту за споживчими кредитами. Свою оцінку ризиків ми повідомимо банкам чітко і вчасно, а наші нормативно-правові акти не стануть для них сюрпризом.

Протягом майже двох останніх років інфляція в Україні відхилялася від нових цільових показників Національного банку. Ви впевнені, що вона відповідатиме цільовому показнику до кінця цього року?

Це дійсно так. Інфляція в 2018 році перевищила як наші очікування, так і наш цільовий показник. Проте вперше за багато років вона залишалась в межах десяти відсотків. Ми підвищили облікову ставку до 18% і бачимо результати. Нам вдалося зламати тенденцію, коли інфляція у 2015 році перевищувала 40%, і звести її до значень, виражених однією цифрою. Це чудовий результат. Жорстка монетарна політика довела свою ефективність.

Ми бачимо позитивні тенденції. Наприкінці грудня 2018 року інфляція дорівнювала 9,8%. На кінець лютого цього року вона знизилася до 8,8%, що наближається до наших очікувань. Відповідно до наших інфляційних прогнозів, на кінець цього року інфляція буде приблизно 6%. Це все ще перевищує наш цільовий показник, але має тенденцію до зниження. Ми очікуємо, що рівень інфляції потрапить в межі цільового діапазону в першому кварталі 2020 року.

Чому інфляція перевищувала очікування Національного банку у 2017 і 2018 роках?

Монетарна політика центрального банку не має всеосяжного впливу на інфляцію. Існують інші фактори, які виходять за межі повноважень центрального банку. До них відносяться тарифи на житлово-комунальні послуги, ситуація на зовнішніх ринках, напружене становище навколо можливих суперечок, наприклад з Китаєм, які мають вплив на нашу торгівлю. Це фактори, які ми не можемо контролювати.

Валютна реформа потребує «повної прозорості»

Національний банк впроваджує амбітний план лібералізації валютного режиму в Україні. Якими будуть наступні кроки? Чи виникли у Вас непередбачувані проблеми?

З 7 лютого цього року, коли вступив в силу закон про валютну лібералізацію, у цілому було пом'якшено або взагалі знято близько 30 обмежень. Проте, деякі обмеження, які ми змушені були ввести у 2014 і 2015 роках, все ще залишаються. Серед наших пріоритетів – зниження і потім відміна ліміту на репатріацію дивідендів, а також зняття вимоги обов'язкового продажу надходжень компаній в іноземній валюті. Зараз діє вимога обов'язкової конвертації 30% надходжень в іноземній валюті, тоді як на початку року вона була 50%. Проте, слід підкреслити, що повна валютна лібералізація не буде можливою без повномасштабної прозорості у фіскальних питаннях. Нам потрібно досягти повної прозорості активів українських громадян і знати вигодоодержувачів від потоків капіталу за межі України. Одним із важливих кроків у цьому напрямі є прийняття проекту закону про запобігання непродуктивному впливу капіталу з України (щодо протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування).

Ви думаєте, що зможете отримати таку прозорість?

На це потрібен час: нам треба прийняти деякі законопроекти, а також укласти певні двосторонні договори. Але ми рухаємося в правильному напрямі. Кінцева мета Національного банку – зняття всіх наявних обмежень і перехід до режиму вільного руху капіталу, який стане підґрунтям для полегшення ведення бізнесу та покращення інвестиційного клімату в Україні, припливу іноземного капіталу та стійкого економічного зростання.

Конфлікт України із сепаратистами в східних регіонах, які підтримуються з Росії, в минулому призводив до того, що Національному банку доводилося використовувати монетарні засоби, щоб допомогти фінансувати витрати на оборону, які зросли. Цей конфлікт продовжує створювати навантаження на Національний банк?

Окупація Криму та російська агресія на сході України [у 2014 році] спричинили велике падіння ВВП і значно вплинули на економіку України в той час. Проте, це не мало значного впливу на політику центрального банку. Український бізнес зміг адаптуватися до ситуації і переорієнтуватися на інші експортні ринки крім Росії, тому надходження від експорту зараз зростають. Їх зараз достатньо, щоб ми могли почуватися впевнено в нашому новому валютному режимі, який був введений у 2015 році. Це добре видно в статистичних даних за 2018 рік. Зростання ВВП було найвищим за сім років – на рівні 3,3%, валютні резерви зросли до 20.8 мільярдів доларів США, а інфляція була найнижчою за п'ять років.

Ви не очікуєте, що доведеться здійснювати монетарне фінансування, якщо протистояння зросте?

Національний банк – це незалежна установа. Монетарна та фіскальна політики держави не залежать одна від одної. Відповідно до Закону про Національний банк, ми не повинні фінансувати державні витрати прямо чи опосередковано. Протягом останніх двох років нам вдалося зменшити частку державних кредитів в нашому портфелі. Ми не передбачаємо жодної можливості фінансування Національним банком державних витрат.

Наскільки легко Національному банку знаходити необхідних спеціалістів і як їх утримувати?

Національний банк є конкурентоспроможною установою на українському ринку праці, і не лише завдяки заробітним платам. Ми пропонуємо своїм працівникам можливості навчатися та представляти наш центральний банк на заходах в Україні та за кордоном. Ми також впровадили надсучасні практики управління персоналом, наприклад, у тому, як оцінювати оплату праці на кожній посаді. На заміщення вакантних керівних посад найвищого рівня, тобто тих, хто входить до складу правління, та на рівень нижче, ми проводимо відкритий конкурс. Кожного разу, коли це відбувається, багато кандидатів подають заявки, що є ознакою нашої привабливості на ринку.

«Втручання неприпустиме»

Починаючи з 2014 року, Парламент України прийняв низку законів для підвищення незалежності Національного банку. Ви незалежні чи на Вас здійснюють тиск для виконання певних речей?

Справа не лише в тому, що написано в законі, але і в практиці, в тому що дійсно відбувається. У минулому, можливо, були деякі спроби тиснути на нас, але за останні три роки ми дали чітко зрозуміти, що таке втручання є неприпустимим. Ми пройшли певний шлях. Але я можу сказати, що зараз ми незалежні. В останні кілька місяців з'являлись деякі послання для нас в засобах масової інформації, але ми сприймаємо їх як ознаки прийдешніх виборів. Ми працюємо як звичайно, як незалежний центральний банк. У нас є нормативні акти, що гарантують незалежність, і ми їх дотримуємося.

Коли Вам запропонували стати заступником Голови, як Ви відреагували? Це був надзвичайно важкий час в Україні.

Я отримав пропозицію приєднатися до команди Національного банку після «Революції гідності» у 2014 році. [Це був рік, коли про-російський президент Віктор Янукович був зміщений зі своєї посади в результаті вуличних протестів.] Для мене це був патріотичний поклик, який я не міг проігнорувати. Я був готовий працювати на будь-якій запропонованій мені посаді, і мене попросили стати заступником Голови. Я відчував, що маю це зробити.

Які були найважливіші висновки, які Ви зробили про діяльність центрального банку під час роботи на посаді заступника Голови Національного банку? Чому Ви навчилися, коли вже стали Головою?

По-перше, як демонструвати лідерство в команді професіоналів. Для лідера дуже важливо подавати правильні сигнали в атмосфері невпевненості, яка в нас була у 2014 році. Друга важлива річ – це постійна необхідність самовдосконалюватися. Нам всім потрібно це робити, але Ваша потреба у самовдосконаленні подвоюється чи потроюється, коли Ви очолюєте центральний банк. Мені вдалося навчитися цьому завдяки спілкуванню з іншими представниками центральних банків. Я бачив, що вони робили і як вони поводитися.

Біографічна довідка: *Яків Смолій став Головою Національного банку України в березні 2018 року. До цього він виконував обов'язки Голови після відставки його попередника, Валерії Гонtareвої, у травні 2017 року. Пан Смолій має диплом з математики Національного університету ім. Івана Франка у Львові. На початку своєї кар'єри працював інженером-програмістом, згодом був начальником відділу ІТ і заступником начальника регіонального управління Національного банку в Тернопільській області з 1991 до 1994 року. Після цього він розпочав свою комерційну банківську діяльність, а потім повернувся в Національний банк після того, як в країні відбулася революція проти колишнього президента Віктора Януковича. У квітні 2015 року пан Смолій став заступником Голови Національного банку України, а в жовтні 2016 року – першим заступником Голови.*